

FILM IN DE KLAS

We moeten niet altijd naar het noorden staren om zinvolle initiatieven te ontdekken op het vlak van (moedertaal) onderwijs en onderwijsbegeleiding. Om dat te bewijzen stuurde Vonk zijn verslaggever naar - het toch dicht bij de Nederlandse grens liggende - Neerpelt. Daar houdt GERARD HABRAKEN zich in het kader van het vormingscentrum van het Dommelhof, reeds een aantal jaren bezig met filmvorming en filmbegeleiding, ook voor het onderwijs.

Vonk : Wat zet u ertoe aan om filmvorming in het onderwijs te propageren ?

G.H. : Het is nog steeds zo dat film in onderwijsmiddens het etiket van kermisattractie heeft : het gebeurt nog dat een "stoute" leerling, als straf niet naar de filmvoorstelling mag. Terwijl men er toch niet aan denkt die leerling te verbieden een of andere les bij te wonen.

Hoe komt het dat film nog steeds niet als gelijkwaardig met andere vakken wordt beschouwd ? Omdat film zo recent is ?

Ja, dat heeft er inderdaad veel mee te maken. Want waar men nu op filmgebied staat, dat zijn nog maar rotstekeningen in vergelijking met wat er nog zal komen en in vergelijking met de evolutie die andere kunsten reeds doormaakten : schilderkunst, literatuur, ...

Maar dat is tegelijkertijd ook een van de boeiende aspecten van film : men kan tot de oorsprong teruggaan en dat kan met geen enkele andere kunst.

Ten tweede heeft film nog het nadeel dat het erg commercieel is. Een schilder kan bij wijze van spreken op zijn hemd een meesterwerk maken maar film is steeds een miljoenenbusiness en moet dus renderen. Een film moet zijn geld opbrengen en het is jammergenoeg niet zoals met poëziebundels die vaak in kleine oplage worden uitgegeven, ook al is zulke uitgave deficitair.

Daardoor kunnen de regisseurs niet meer aan bod komen : zo heeft Boorman gezegd dat hij op zes films maar één film maakt die hij zelf wil maken. De rest is wat hij moet maken en waarbij hij tot vervlakking en onderschatting van het publiek gedwongen wordt. Om commerciële redenen.

Er zijn volgens u dus twee oorzaken voor het feit dat film in het onderwijs nog steeds een randverschijnsel is : film is nog te recent en het commerciële veroorzaakt een vervlakking.

Juist ja. Maar er komt nog iets bij. Men heeft in de jaren 50 en 60 de fout gemaakt - ook bv. de Katholieke Filmliga - van het in het onderwijs op de puur cinefiele toer te gooien. De integratie bleef uit, de film werd niet opengetrokken naar andere disciplines waarmee hij terdege verwant is : toneel, literatuur, politiek ... Men deed te veel aan filmesthetiek. Zo kregen de Bergman-films aandacht als films "an sich". Maar men mag niet verwachten dat iedereen, en zeker de jongeren niet die nog niet met film vertrouwd zijn, daarvoor interesse opbrengen. En dat werkt nog steeds door omdat via TV en het gewone bioscoop-aanbod kijkgewoonten ontstaan zijn die het niet meer moeten hebben van films die datzelfde kijkpatroon doorbreken. Die horen dan thuis in het cinefielenclubje.

Hoe komt het dat men in het onderwijs bij die filmesthetische benadering is blijven hangen ?

Wel, er was niemand die het aandurfde of aankon om de beeld-ideologie te ontleden. En men dacht er niet aan film in verband te brengen met andere disciplines. Bovendien bestond er nog steeds het wantrouwen - vooral in het katholiek onderwijs - t.a.v. film omwille van de blote billen die er wel eens in durven voorkomen. Dat is gewoon een nadeel van film. Bovendien zit hij in een blikken doos waaruit evengoed een ordinaire sexfilm kan komen. Dat is bij literatuur anders : daar zie je eerst al aan de buitenkant van het boek of tijdschrift en ook vlug aan de binnenkant waarmee je te doen hebt. Een film moet je eerst helemaal projecteren voor je weet of hij wel bruikbaar is of naar je normen toelaatbaar is.

U vindt het wellicht belangrijk dat film een volwaardige plaats krijgt in het onderwijs. Kan u zeggen waarom ?

Ik geloof dat iedereen zijn hele leven lang met film te maken heeft. Het bewegende beeld heeft zo'n impact op ons als geen enkel ander medium.

Via TV dan vooral ?

Ja, via TV, via film en als er straks video komt dan is dat zeker waar. Er zijn maar weinig mensen die erbij stilstaan wat dat betekent, die confrontatie met het beeld. Ik geef een voorbeeld : heel wat science-fiction-ruimteoorlogsfilms zijn puur fascistische feuilletons. Zo heeft zelfs Kubrick voor zijn "2002, a space odyssee" zich voor bepaalde scenes geïnspireerd op nazipropagandafilms. En zo blijven de mensen nog uren napraten over Kramer versus Kramer of over Dallas en Shogun. Alhoewel ze zeggen dat het hen niets doet. Het bewegend beeld is zeer sterk en oefent zoveel invloed uit

waarvan we ons niet bewust zijn.

En nu kom ik bij het vorige terug : men heeft de fout gemaakt bij filmopvoeding van de analyse te vertrekken (bv. die van Lacan) en dan zou het voor de leerling wel duidelijk zijn. Men dacht er niet aan andersom te werken : vertrekken van de ervaringen die de leerling heeft bij het bekijken van de film ; die ervaringen vasthouden en verduidelijken. En zo kom je dan vanzelf bij de beeldtaal.

Je kan natuurlijk ook langs de twee kanten tegelijk werken : van beeldtaal of beeldideologie naar de ervaring en van de ervaring naar de beeldtaal die ervaring veroorzaakt. Maar dan heb je wel begeleiders nodig die min of meer vertrouwd zijn met film en de mogelijkheden van het beeld. En dat kan je o.a. bij ons komen leren.

Welke vormings- of bijscholingsmogelijkheden i.v.m. film biedt het Dommelhof dit jaar aan ?

We hebben dit jaar drie programma's naar het onderwijs toe i.v.m. film. Eerst zijn er acht avonden voor de leerkrachten waarin we film als synthese zullen benaderen, een synthese van alle kunsten. Dat zullen we doen aan de hand van een kortfilm en een aantal langspeelfilms. We vertonen de film na een korte inleiding en dan volgt een bespreking, dezelfde avond nog of de week daarna. We maken bij die bespreking een "klas van leerkrachten". We zullen dan samen zoeken naar welke vakken toe die film te gebruiken is. Ik geef een bv. van op een van onze proefavonden vorig jaar. We draaiden "De man met de camera" van Vertov (1928) en er was een leerkracht die spontaan zei : "Ik kan dat ding gebruiken om Paul van Ostaijen uit te leggen !" Dat is toch verhelderend, niet ? In die beelden was immers een gelijkaardige avant-garde aanwezig als in van Ostaijens gedichten. Maar om dat te zien, moet je wel aandacht hebben voor de beeldtaal, om dan met gerichte vragen je leerlingen de overeenkomsten te laten ontdekken.

En daarom bieden we als tweede initiatief aan : het klassikaal werken met film.

Leerkracht(en) en een klas maken een hele dag vrij en er wordt een film vertoond die de leerkracht samen met ons gekozen en reeds bekeken heeft. Na een inleiding, niet over technische of historische details maar wel over filmervaring : "Wat gebeurt er met mij wanneer ik in de duisternis voor dat scherm zit ?" wordt de film vertoond voor de leerlingen.

Tijdens de middagpauze laten we dat bezinken en dan in de namiddag wordt de klas in groepjes van + 6 leerlingen verdeeld en elk groepje krijgt een vraag mee om te bespreken. Maar de groepen hebben ook de vrijheid andere aspecten van de film ter sprake te brengen. Dit groepswork wordt dan gevolgd door een plenaire samenkomst waar ieder groepje zijn bevindingen op tafel legt en de hele klas erover discussieert.

En die vragen die de leerlingen krijgen, zijn dat vragen i.v.m. de sociale of politieke elementen van de film, de waarden die de makers hanteren ... ?

Ja, om die dingen moet het volgens mij gaan : wat erin zit maar wat we niet meteen gezien hebben. Ik maak daarom ook onderscheid tussen film en cinema ; cinema wil zeggen : voor ongeveer 100,- fr. twee uren duisternis kopen. Maar film is wat anders : het belangrijkste is wat eronder zit, wat we alleen maar kunnen ontdekken als we erover gaan nadenken. Of wanneer er iemand is die ons met vragen op dat spoor zet bv. Wat doet dat shot erin ? Wat doet je dat ?

Maar vreest u op dat vlak niet de concurrentie van TV en video ? Zo zijn er toch al leerkrachten die bv. één of meerdere uitzendingen van Dallas met hun leerlingen bekijken en die dan analyseren op het vlak van de gepresenteerde waarden, de relatievormen enz.

Ja, dat is ook goed. Maar dan moet men zich na zulke analyse wel de vraag stellen : "Waarom krijgen we geen waardevollere dingen te zien op TV ?" Want ik geloof nog steeds dat het publiek niet de films krijgt die het verdient. Want films waar niemand van ons uit vrije wil gaat naar kijken omdat ze zwaar of saai zijn, zijn in het Oostblok gewone kost. Ook voor de gewone man in de straat, daar. En dat heeft met filmopvoeding te maken. Kijk maar naar de Poolse film. Daar is de film altijd au sérieux genomen en dat is hier nog altijd niet gebeurd.

Zullen niet hoe langer hoe meer leerkrachten hun toevlucht nemen tot video in plaats van met dat toch voor velen omslachtige gedoe van film-projector en rollen te werken ?

Ik hoop dat het met video de goede kant op gaat, maar dan nog is het een totaal andere belevenis dan film kijken. De intensiviteit van kijken is heel anders : bij film bekijk je toch steeds een onderdeel van het hele beeld terwijl je bij video het beeld volledig voor ogen hebt. Daar komt nog bij dat film aan 24 beeldjes per seconde een voortdurende afwisseling is van licht en duister. En misschien heeft film wel een grotere impact omdat tijdens die momenten van duisternis - meestal onbewust - ons verstand werkt. Bij video is het een constant beschieten van de kijker met beelden.

Die speciale sfeer van een bioscoopzaal is er niet bij TV kijken, en die sfeer is zeker bij het voor de tweede of derde keer bekijken van die film belangrijk. Men gebruikt het grootste deel van zijn tijd dan niet meer om het verhaal van de film te weten te komen maar om echt naar de film en de beelden te kijken.

En het derde initiatief van het vormingscentrum i.v.m. film ?

Dat zijn de COFIB - weekends (cursus oefenen film inleiden en bespreken) waar we twee jaar geleden mee gestart zijn.

Dit is stilaan uitgegroeid tot een specialistische cursus voor mensen met een zekere filmische bagage. Professor Vandebunder en Ivo Nelissen werken hieraan mee.

Om naar het gebruik van film in de klas terug te keren : waarmee kan je best beginnen ? Vertrekken van de ervaringen die de lln. hebben bij het bekijken van de film of van de essentiële dingen betreffende de beeldtaal ? Of ze samen ter sprake brengen ?

Ik zou van die ervaringen vertrekken en ze eerst en vooral onderkennen : toegeven dat ze er zijn en ze ook willen en durven uitwisselen met andere kijkers. We zeggen wel "Dat doet me allemaal niets, dat is maar film", maar we lopen ons wel de benen onder het lijf uit om op tijd te zijn voor Shogun. En 's anderendaags is het natuurlijk stof tot gesprekken : "Heb je dat gezien gisteren ? Daar werd er eentje levend gekookt !"

We zijn ons niet bewust van waar we mee bezig zijn, welke ontzaglijke invloed er op ons wordt uitgeoefend.

Welke criteria zou u aanleggen voor het selecteren van films die we in de klas willen bekijken en bespreken ?

Eerst iets over de lengte : zeker voor beginnende filmkijkers moet je het niet te lang maken : 40 à 50 minuten. De duur van een lesuur en ook de duur van een televisiefeuilleton. Men heeft dat immers in zijn hoofd zitten, op drie kwartier moet het verhaaltje verteld zijn.

Er moet uiteraard een verhaal in de film zitten maar toch zou ik wat de vormgeving betreft iets apart uitzoeken. Want de effecten die men krijgt en de indrukken die ontstaan, komen er toch steeds dank zij de vormgeving. En dat mag vrij apart zijn. Het komt erop aan dat onze traditionele kijkgewoonten doorbroken worden. En laat dat dan maar op jou en op de leerlingen afkomen en bespreek het daarna in groepjes en plenair.

Hoe ziet u die bespreking van een film concreet gebeuren in de klas ?

Wel dat kan volgens wat wij bv. de 6-3-5 methode noemen : de klas wordt verdeeld in groepjes van 6, iedereen zet drie vragen of opmerkingen i.v.m. de geziene film op papier en dat wordt dan doorgegeven aan de vijf anderen van het groepje. Die reageren dan om beurt op de genoteerde vragen of opmerkingen. Na een half uur ongeveer is het papier rond geweest en komt het terug bij de schrijver van de opmerkingen. Die bekijkt dan de reacties. Daarna volgt een klasgesprek waarin men al die opmerkingen en reacties synthetiseert.

Het gebruik van werkvormen bij film sluit wellicht nauw aan bij de verwerking van literatuur. Ik denk bv. aan het gebruik van evaluatieschalen waardoor de leerlingen hun appreciatie van de film en van bepaalde aspecten kunnen uitdrukken met een cijfer van 1 tot 5 of tot 10. Dat cijfer of die appreciatie wordt ook achteraf plenair besproken waarbij de leerling zijn waardering kan toelichten of verdedigen. Ik denk dan ook nog aan het gebruik van dramatische werkvormen om een element van de film te verduidelijken of te intensiveren.

Ja, dat doe ik al 20 jaar voor film. Ik laat drie cijfers geven van 1 tot 10 : het eerste voor de vorm, het tweede voor de inhoud en het derde voor de algemene indruk. Iedere deelnemer zet zijn naam op een bord of flap met de cijfers erachter bv. 765 of 234.

Dan laat ik deelnemers met uiteenlopende waarderingen hun cijfers toelichten en verdedigen.

Je kan dus de meeste werkvormen voor literatuuronderwijs ook voor filmbespreking en -verwerking gebruiken. Het gaat bij film trouwens ook om een zender, een boodschap en ontvanger(s) waarbij je ook de poly-interpretabiliteit van film niet over het hoofd mag zien.

Vaak zegt men dat het beste middel om de leerlingen vertrouwd te maken met de film en zijn beeldtaal is : de leerlingen zelf laten omgaan met een camera. Bent u het met deze opvatting eens ?

Dat vind ik ook, hoor. En daarvoor biedt de videocamera nieuwe en vooral gemakkelijke mogelijkheden. Door zelf te filmen wordt de leerling immers geconfronteerd met de achterliggende elementen die gewoonlijk aan zijn aandacht ontsnappen.

Maar om dat te doen, moet je wel begeleiders en leerkrachten hebben die de beeldtaal kennen want anders wordt die camera weer een stukje speelgoed, zoals de film nu nog vaak speelgoed is. Dan nemen de leerlingen alleen maar kerstfeestjes en leraars in allerlei gekke situaties op.

En om die reden vind ik het gewoon heidens dat er in de lerarenopleiding nog altijd geen aandacht aan film, filmbespreking en filmopvoeding besteed wordt !

De laatste vraag : waar haal je die film zonder al te veel moeite en zonder veel kosten ?

Er is op de eerste plaats CEDOC van de Katholieke Filmliga en daarnaast de veel te weinig bekende instelling : de Nationale Dienst voor Filmclubs, die zelf films verdelen met een pak documentatie erbij.

Er is ontzettend veel op de markt en het zal voor de meeste leerkrachten moeilijk zijn een bepaalde film te kiezen. Maar vergeet niet dat wij er ook nog zijn in het Dommelhof !

Als je ons verteld wat je wil doen met een film, voor welke publiek hij bestemd is enz. dan kunnen wij je wel een aantal films voorstellen en zeggen waar ze te vinden zijn. Of als we het niet weten dan zoeken we het wel met je op.

Daarnaast zijn er nog andere filmhuizen : Film International,

Fugitive Cinema, de Andere Film en Bevrijdingsfilms. Allemaal verdeelhuizen waar het filmenthousiasme primeert op de commerciële belangen.

En de gemiddelde prijs voor zo'n film?

Die prijzen zijn zeer laag. Van 400,- fr. voor een kortfilm tot max. 3.000,- fr. voor een langspeelfilm. Vaak is het zelfs zo dat de verzendkosten hoger zijn dan de huurprijs. Als je dan de film zelf gaat halen of je laat hem door iemand meebrengen dan kan er niemand over de prijs vallen...

NUTTIGE ADRESSEN

Gerard Habraken
Dommelhof afd. vormingscentrum
Toekomstlaan 5
3580 Neerpelt
011/ 64 27 05

CEDOC
Cornet de Grezstraat 14
1030 Brussel

Fugitive Cinema
Keizerstraat 52
2000 ANTWERPEN
03/ 234 22 22

Film International
Lange Brilstraat 12
2000 Antwerpen
03/ 234 10 37

Nationale Dienst voor Film-
clubs
Ravensteingalerij 72
1000 Brussel
02/ 513 41 55

Bevrijdingsfilms
Quinten Metsijsplein 4
3000 Leuven
016/-23 29 35

De Andere Film
Gratiekapelstraat 7
2000 Antwerpen
03/ 234 16 40

Progres Films
Koningsstraat 243
1030 Brussel
02/ 218 09 60